

Drago ŠIMUNDŽA

KNJIŽEVNI RODOVI I VRSTE U BIBLIJI

Sažetak

Biblija je, kad je promatramo književno, zbirka raznoliko pisanih djela, u dugom razdoblju od 14 st. Sva su ona sastavljena u religiozno poučnom nadahnuću. Iako su literarno stilizirana, autori nisu vodili veliku brigu o ujednačenju stila i rodovskom jedinstvu. Štoviše, neke su biblijske knjige iz usmene predaje prešle u pisane, kodificirane oblike. Strukture su im i postupci raznoliki. Pojedini se tekstovi drže pučkog govora i jednostavne forme, dok drugi biraju stil te tvorbeno sežu do visoko izgrađenih sastava pripovjednog, dramskog i poetskog karaktera, mješovito difuzna tkiva.

Pristupi li im se stoga s gledišta suvremene književne klasifikacije, koja se, kako znamo, povijesno mijenjala i mijenja, potrebno je otkrivati važnije analogije i oblike te u mješovitim žanrovskim formacijama designirati tipske primjere pojedinih rodova i vrsta.

To je upravo predmet ove radnje. Vodeći pri tomu računa o raznolikim kriterijima i shvaćanjima različitih vremena i kultura, autor u raspravi pregledno osvjetljuje sadržajnu gradnju i religioznu motivaciju biblijskih knjiga, upućuje na njihove tematske posebnosti i strukturalne osobitosti pojedinih žanrova; nakon toga prelazi na klasifikacijske strukture i njihove literarne oblike u kontekstu analognih suodnosa i normativnih standarda.

U svezi s tim dolazi do jasnih sudova o difuznu biblijskom tkivu te u analognu promišljanju postupno naznačuje različite rodove, odnosno njihove vrste i podvrste. Istini za volju, više u dijelovima pojedinih tekstova pisanih u religiozno-poučnu stilu, nego u cjelovitu gradivu biblijskih knjiga.

Biblija je višestruko značajna za znanost o književnosti. Koliko zbog stilskih vrijednosti i književnih posebnosti, toliko zbog povijesne uloge koju je imala i ima u razvoju i rastu pojedinih nacionalnih književnosti,¹

¹ Poznata je činjenica da su mnoge nacionalne književnosti, među njima i naša hrvatska, započele svoje putove ili, pak, gradile nove, razvijenije faze s osloncem na Bibliju, poglavito na njezine bogoštovne tekstove i molitvene formule iz liturgijskih knjiga i crkvenih obreda. Usp. V. ŠTEFANIĆ, "Hrvatska pismenost i književnost srednjeg vijeka", u: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 1., Matica hrvatska-Zora, Zagreb, 1969., str. 3-68, posebno str. 4-27; V. PUTANEC, "Početak hrvatske pismenosti", u: *Forum*, XXXII (1993), br. 7-9, str. 653-662.

te zbog golema značenja u općoj kulturi, misli i simboli. U svjetskim razmjerima.² Istodobno je vrlo zanimljiva zbog svoje starosti i literarnog formiranja u različitim vremenima, kulturama i jezicima, pri čemu su joj posebno važne izvorne strukture, primjerice psalmi u Staromu i parabole u Novomu zavjetu, odnosno, mješovite forme i mozaično religiozno tkanje koje joj daje osobito mjesto u povijesnim tvorbama i literarnim analizama.

Naša je tematika pod tim vidom jasno određena. Radi se o klasifikaciji starih tekstova koji su, po svojoj naravi, višestruko specifični. S tog nam se gledišta nameću dva uzajamna postupka. S jedne strane opći pregled stilskih i sadržajnih osobitosti biblijskih tekstova, koliko izvorno sve-topisamskih struktura i oblika, toliko i onih zajedničkih starim semitskim kulturama, s druge njihovo raščlanjivanje i analogno žanrovsko normiranje, odnosno akomodativno osvjetljenje važnijih književni forma u skladu sa suvremenim standardima literarnih rodova i vrsta.

I. Klasifikacijska problematika

Iako nam nije predmet cjelovita analiza, već opći pregled važnijih forma i njihov suodnos s današnjim normama, uvodno nam se opravdano nameće pitanje klasifikacijskih principa i problema. To više što je Biblija po svom gradivu i tkivu znakovita. Literarno je oblikovana u različitim stilovima i tvorbama, u kontekstualnoj poveznici različitih manjih jedinica, tako da joj nije lako razvrstati pojedine rodove i vrste; ni one izvorno njezine, ni one kojima se služila u skladu s običajima i poetikama različitih epoha, jezika i kultura u kojima je praktično kodificirana.

Razumljive su to činjenice. Klasifikacija je po sebi složena. Književne se analize općenito susreću s njezinom problematikom. Jer, kad je riječ o literarnoj tvorbi i diobi, određenju i razgraničenju književnih žanrova, odnosno, rodova, vrsta i podvrsta, teorija književnosti nema čvrstih i dorečenih načela.³ Zbog toga su književne podjele, ma koliko se činile razumljive i jednostavne, u sebi fluidne i difuzne. I to, naravno, ne samo kad je riječ o Bibliji ili, šire, o starim literaturama različitih formacija, nego općenito, kad su u pitanju bilo koje, poglavito mješovite strukture.

---

² Biblija je, uz grčko-rimsku antiku, posebno kad je riječ o zapadnoj simbolici i kulturi, bila i još je uvijek nepresušan izvor i važan poticajni supstrat mnogih kreativnih ideja, (za)misli i ostvarenja.

³ René WELLEK and Austin WARREN, *Theory of literature*, Harcourt Brace & World, New-York, 1956., poglavlje XVII., srpski prijevod: *Teorija književnosti*, Nolit, Beograd, 1965., str. 259-272; Zdenko ŠKREB, "Osnovni pojmovi poetike", u: *Uvod u književnost*, Znanje, Zagreb, 1969., str. 223-247.

U vezi s tim književni analitičari, unatoč činjenici što školski udžbenici jednostavno nabrajaju uobičajene rodove i vrste,⁴ kritički upućuju da je to jedno od najsloženijih pitanja, osobito pri normiranju pojedinih tvorbenih struktura i kategorija.⁵ U tom svjetlu naš hrvatski teoretičar Zdenko Škreb, tumačeći razvojne putove i stvarno stanje literarnih klasificiranja od Aristotelove *Poetike* i Horacijeve *Poslanice Pizonima*⁶ do novijih razdoblja, s pravom naglašava da je problem književnih rodova i vrsta “u poetici ostao živ do današnjeg dana”.⁷

U antikinim se vremenima, u zapadnoj kulturi, prvi time počeo baviti Aristotel. Pred očima mu je bila onodobna helenska književnost. U toj je optici u svojoj *Poetici* veoma uspješno uputio na osnovne pojmove, podjele i oblike. Jasno je uočio određene respektabilne rodove, dok se u daljnjoj diobi, uz značajne naznake vrsta i podvrsta, diskurzivno zaustavio samo na osnovnim dramskim formama: tragediji, komediji i drami.

Kasnija su vremena spontano slijedila njegova polazišta i shvaćanja. Budući da se književnost neprestano grana, mijenja i razvija, praktično se kreacijski i teoretski išlo dalje. Stvarali su se i definirali novi oblici, s manjim ili većim uspjesima.⁸ Danas je, na primjer, uz brojne vrste i podvrste, u teoriji i praksi prihvaćen i novi, četvrti književni rod, diskurzivni ili znanstveno-literarni.⁹ Jednako se tako u stručnom nazivlju od humanističkih razdoblja upotrebljava i kategorija žanra, pod kojim se ponekad shvaća određeni rod, ponekad samo vrsta ili šira skupina literarnih oblika bliskih po sadržaju ili formi.¹⁰

Naravno, kad su u pitanju rodovi i vrste, uz spomenute nedorečenosti, poseban problem predstavljaju difuzni oblici i mješovite forme u kojima se u istom tkivu javljaju različite epske, lirske i dramske tvorbe, prozne

⁴ Usp. Ilija PROTUDER, *Hrvatski za maturu i upis za studij*, Split, 2005., str. 7-18; Snježana ZRINJAN, *Hrvatski na maturi*, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 5-7.

⁵ René WELLEK and Austin WARREN, *nav. dj.*, str. 262-265.

⁶ Quinti HORATII FLACCI *Epistulae*, II, 3 (*Epistula ad Pisones*). U toj je *Poslanici* Horacije izložio svoje viđenje pjesničkog umijeća. To je njegova *Ars poetica*.

⁷ Zdenko ŠKREB, *nav. dj.*, str. 228-229.

⁸ Usp. Nicolas BOILEAU, *L'Art poétique*, Paris, 1574.; Norman H. PEARSON, “Literary Forms and types”, u: *English Institute Annual*, 1940.; Emil STEIGER, *Grundbegriffe der Poetik*, Zürich, 1946.; René WELLEK and Austin WARREN, *nav. dj.*

⁹ U taj rod ulaze kao posebne vrste: esej, putopis, dnevnik, memoari, biografija, autobiografija...

¹⁰ U našoj se i svjetskoj znanosti o književnosti, kao i u različitim raspravama i analizama počesto miješaju osnovni klasifikacijski termini: rodovi, vrste, žanrovi (usp. R. WELLEK and A. WARREN, *nav. dj.*; i Z. ŠKREB, *nav. dj.*). Mi smo se odlučili na klasičnu diobu, na epski, lirski, dramski i diskurzivni rod te njihove odgovarajuće vrste. Žanrovima označavamo pojedine skupine stilskih i(li) sadržajno istorodnih djela.

i poetske. U tim je slučajevima, bilo da je riječ o starijim ili novijim tekstovima, strukturalna klasifikacija po naravi kompleksna.

2. Osobitosti biblijskih tekstova

Upuštajući se u literarnu analizu, odnosno klasifikaciju biblijskih knjiga i njihovih struktura, moramo pripomenuti da je Biblija po svom sastavu zbirka manjih djela ili, točnije, knjižica,¹¹ koje su pisane tijekom 13-14 stoljeća, od 13. pr. Kr. do 1. po. Krista.¹² U različitim žanrovima i oblicima. Sve se one tradicionalno dijele na Stari i Novi Zavjet. Židovi u svete knjige ubrajaju samo knjige Staroga Zavjeta, i to jedino tekstove na hebrejskomu,¹³ dok kršćani, kršćanske Crkve i pojedine denominacije, prihvaćaju Stari i Novi Zavjet, uz ponešto različite kanone. Katolički kanon, koji nas primarno zanima, obuhvaća 73 knjige, 46 Staroga i 27 Novoga Zavjeta.

Njihova im građa i formacija ne dopuštaju jednostavno svrstavanje u tipološke kategorije književnih rodova i vrsta kako se to uobičajilo u zapadnim poetikama. Zbog toga se dioba biblijskih knjiga tradicijski obilježavala i obilježava tematsko-stilski ili žanrovski a ne literarno rodovski. U toj razdiobi židovska tradicija svoje svete knjige svrstava u tri osnovne skupine: *Zakon*, *Proroci* i *Spisi* (*Torah*, *Nebiim* i *Ketubim*).¹⁴ Poput Židova, i kršćani imaju slične i(li) ponešto različite diobe. Katolici, na primjer,

¹¹ Očito je to i po nazivu. Naime, *biblija* ili, grčki, *τὰ βιβλία* doslovno znači knjižice. Gramatički se radi o nom. mn. sr. roda riječi *τό βιβλίον*, koja je, uz *ἡ βιβλος* - knjiga, imala deminutivno značenje, knjižica. Latinski je jezik preuzeo grčki oblik *βιβλία* i gramatički ga, shodno svojoj jezičnoj strukturi, pretvorio u nom. jed. ženskoga roda: *biblia* (gen. *bibliae*). Preko latinskoga smo i mi, kao i mnogi drugi narodi, prihvatili tu riječ, koja, uz naš naziv Sveto Pismo, označava židovsku i kršćansku svetu knjigu.

¹² Temeljne su jezgre pojedinih knjiga ili knjižica mnogo starije; dolaze iz usmenih predaja i sežu u ranija usmena razdoblja. Usp. B. DUDA, "Opći uvod u Bibliju", u: *Zagrebačka Biblija. Stari i Novi zavjet*, Stvarnost i HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1968., str. 237; A. KRESINA, "Uvodi i napomene uz Petoknjžje, povijesne i pro-ročke knjige SZ", u: *Zagrebačka Biblija. Stari i Novi zavjet*, str. 241-242; S. JURIĆ, "Biblija - Bogom nadahnuta knjiga i spomenik povijesti čovječanstva", u: *Vjesnik*, br. 2, od 26. ožujka 1994., str. 45; br. 7, od 31. ožujka 1994., str. 29.

¹³ Židovi tako drugokanonske knjige ne ubrajaju u svoj sveti poklad (usp. Avant-propos, u: *La sainte Bible* du Chanoine Crampon. Traduction d'après les textes originaux, Société de Saint Jean l'Évangéliste, Desclée et Cie, Éditeurs Pontificaux, Paris-Tournai-Rome-New York, Tournai, 1952., str. XII-XIII).

¹⁴ Usp. *La sainte Bible* du Chanoine Crampon, str. XII-XIII; C. TOMIĆ, *Pristup Bibliji*, Zagreb, 1986., str. 13-14.

već od 13. st. Stari Zavjet dijele u četiri dijela: *Petoknjižje* ili *Knjige Zakona*, zatim *Povijesne*, *Mudrosne* i *Proročke knjige*. Jednako tako tekstove Novoga Zavjeta međusobno povezuju u tri tradicionalno određena žanra: *Povijesni*, *Poslanički* i *Proročki*.¹⁵

Iako navedene podjele nisu literarno tipične, po svojoj su naravi znakovite. Upućuju na stilske i sadržajne posebnosti koje pripadaju refleksivnu načinu pisanja i difuznim strukturama poučno-religioznih poruka i tekstova. Biblija je po tomu s jedne strane, u svojoj tematici i poruci, teološki izvorna, dok je s druge, u slojevitoj tvorbi i stilskoj obradi, selektivna sljedbenica epoha, jezika i civilizacija u kojima je nastajala.

Ukratko, u svim joj se žanrovima smiono miješaju i uspješno povezuju raznoliki aspekti tematskih poruka i plastičnih oblika u poetskim i proznim formama. Kad to kažemo, ne smijemo zaboraviti da je Biblija u velikom dijelu svoga gradiva starija od najstarijih antičkih tekstova i teoretskih razmišljanja o književnim formama.¹⁶ Radala se ona prije svoje pisane riječi te velikim dijelom dotjerivala i gradila iz starih pamćenja, da bi se u literarnom oblikovanju služila stilskim tvorbama u skladu s konkretnim prilikama i svojedobnim standardima određenih, starijih formacija i kultura.¹⁷

Biblija je i zbog toga tekstualno veoma mozaična. No, ne samo zbog toga, zbog povijesnih razloga i stilova. Jer, ono što je bitno za njezinu formaciju, odnosno rodove i vrste, nisu samo stare kulture i njihove poetike, nego i njezino religiozno didaktičko poslanje, funkcija i poruka. Jasnije rečeno, biblijski pisci i redaktori nisu stvarali i gradili svoja djela na osnovi uobičajene literarne fikcije i kreacije, nego u duhu religiozne poruke. Radi toga su, uz povijesne čimbenike, na svetopisamski stil i tvorbu važan utjecaj imale vjerska pouka i monoteistička misija: abrahamovsko poslanje i svjedočka tradicija Božje prisutnosti u izabranom narodu. Očito je to u svim tekstovima. Dapače, organski je utkano u cjelokupnu građu i izričaje.

U tom je obzorju sâm Bog, u biblijskoj opciji i percepciji, supstancijalna nit svetopisamskog tkiva. On je zapravo središnji pokretač i glavni

¹⁵ Usp. *La sainte Bible* du Chanoine Crampon, str. XII-XIII; *Zagrebačka Biblija. Stari i Novi zavjet*, str. V-XI; *isto*, Novi zavjet, Dodaci, str. 233-336; *Suvremena katolička enciklopedija*, hrv. izd., Laus, Split, 1998., natuknica Biblija, poglavito str. 89 i 92.

¹⁶ Spomenute su antikne poetike, Aristotelova i Horacijeva, mnogo mlade od brojnih biblijskih tekstova. Zapravo, starozavjetni im je slijed išao prema kraju kad je Aristotel pisao *Poetiku* (4. st. pr. Kr.), a cjelokupni je starozavjetni kanon bio dovršen kad je Horacije skladao svoju *Poslanicu Pizonima*.

¹⁷ B. DUDA, *nav. dj.*, str. 233-239; A. KRESINA, *nav. dj.*, str. 241-242; S. JURIČ, *nav. dj.*

lik biblijske literature. Svih zbivanja, poruka i određenja. Čovjek je u njoj, pa i kad se o njemu izravno govori, o patrijarsima, sudcima, kraljevima, prorocima i drugim ličnostima, kao i svi drugi fakti, zbivanja i događaji, sve što se kazuje i o čemu se pripovijeda, samo znak božanske prisutnosti u povijesti, dok je Bog onaj koji sve vodi, u svemu djeluje i svime ravna.¹⁸

Važna je to posebnost biblijskih knjiga. Sve su stvarane i pisane u službi "poruke spasenja".¹⁹ S tog su gledišta specifične. Religiozna im je funkcija primarna. Pred očima im je izabrani narod, poglavito u Starom Zavjetu, njegova povijesna zbilja i teološka misija. Zbog toga su, bilo da im je cilj konkretna priča ili poučna prisposoba, povijesna slika ili literarna anegdota, pune religioznih misli i njezinih tipskih značenja, sudbinskih tema i duhovnih perspektiva. Štoviše, često su istodobno realistične i simbolične.²⁰

Biblija je u tom stilu po naravi strukturalno difuzna a literarno stupnjevita. Pojedine joj knjige zastaju na jednostavnu oblikovanju i običnu kazivanju, dok druge biraju postupke te sežu do visokih književnih vrijednosti.²¹ U tom smislu je arhetipski uzorak ranih literarnih početaka, osnovnih jezgri usmene predaje, mješovitih stilova i redakcija, ali isto tako povijesni kodeks tipskih poruka i izvornih nadahnuća, religioznih tema i antologijskih tekstova.²²

Koliko je, u vezi s tim, s jedne strane povezana sa starim istočnjačkim poetikama. I literaturama,²³ toliko je s druge svoja, specifična i autentična. Ima različitih stilova i oblika, od neobičnih pučkih izlaganja do proćkih vizija i poetskih nadahnuća, mješovitih forma i slikovitih tkanja.

¹⁸ pisci koji su pisali biblijske knjige pisali su ih u tom doživljaju i nadahnuću, u službi Božje riječi i religiozne po(r)uke; stoga im nije bio cilj obično književno umijeće ili planiranje rodova i vrsta.

¹⁹ Usp. *Dei Verbum*, u: *II. vatikanski koncil, Dokumenti*, KS, Zagreb, 1970., broj 2, str. 393-395.

²⁰ I književne analize često spominju doslovna i prenesena značenja biblijskih perikopa: realna i tipološka, odnosno njihov tropološki, kerigmatski, alegorijsko-mistični i eshatološko-anagogijski smisao (usp. B. GLAVIČIĆ, "O Marulićevu alegorijskom tumačenju *Davidijade*", u: *Dani hvarskog kazališta, XV, Marko Marulić*, Književni krug Split, Split, 1989., str. 153; C. TOMIĆ, *nav. dj.*, str. 323-344).

²¹ F. PETRE, "Izvori evropske književnosti", u: *Uvod u književnost*, str. 89-90.

²² Marinko VIDOVIĆ, "Važnost Svetoga pisma u kulturi hrvatskoga naroda", u: *Na granicama riječi*, zbornik u čast mons. Drage Šimundže, Crkva u svijetu, Split, 2005., str. 192-193.

²³ I sv. Jeronim, prevoditelj Vulgate, već je u svoje vrijeme u njoj uočavao određene utjecaje starih usmenih i pismenih oblika semitskog stila (usp. *Patrologia Latina*, 24, 855).

3. Stilska i sadržajna sukladnost biblijskog tkiva

Budući da se Biblija razvijala na svojim specifičnim vrijednostima, odnosno, da nije građena na temelju jedinstvene stilske organizacije i uobičajena književnog kreiranja, fiktivnog stvaranja određenih fabula, sudbina i junaka, nego u stilu svoje religiozno didaktičke misije i motivacije, Bog joj je sa svojom prisutnošću, kako to doživljuju i prikazuju biblijski autori, bio ne samo središnja tema, nego i glavna inspiracija. Djela su mu i čudesa utkana u svaki događaj i izvještaj, scenu i priču, kaznu i pobjedu. Svrhovito u svih. Svi su svjesno težili za religioznim porukama u više ili manje stiliziranim formama, dapače, u prozi i stihu, kako bi postigli što bolje uspjehe i učinke.²⁴

Posebnosti im se i značenja još više očituju i ističu kad znamo da su im, suprotno onodobnom politeističkom okruženju starog Izraela, središnji motiv i glavna po(r)uka bile monoteistička misao i objava. U takvoj im je stvarnosti i nakani i grada karakteristična. S jedne je strane iskustvena i konkretna, s druge *raznolika i reljefna*. Riječ je, podsjetimo, o nemirnoj ljudskoj povijesti i Božjoj nazočnosti koje su u svojoj zbiljnosti svojstvene religiozno-didaktičku kazivanju i raznoliku strukturiranju.

Povijesne su knjige, primjerice, pune egzistencijalne trpkosti i religioznog iskustva, ratnih trvenja i mučnih sudbina, odnosno, iskonske vjernosti i čestih otpada od ishodišnog saveza s Bogom, ali jednako tako i vidljivih Božjih djelovanja.²⁵ Proročki su im žanrovi po tomu slični; puni su različitih tema i oblik, proznih i poetskih.²⁶ Specifičnost su im simboli i proroštava, nemirne tužbalice i duhovni prijekori, prijetnje i opomene. Poetski su i mudrosni tekstovi jednako tako bogati u motivima i formama. Predmet su im životne kušnje i refleksivne meditacije, duhovne poruke i psalmistički hvalospjevi, molitve i zahvale.

I novozavjetni su žanrovi, premda su tematski i literarno podosta drukčiji od starozavjetnih, strukturalno vrlo razvedeni. Središnja im je

²⁴ U tom se svjetlu književno redovito ističu biblijski stil, jezik i ritmika. Usp. o tomu: F. PETRĚ, *nav. dj.*, str. 87-90; E. AUERBACH, *Mimesis. Prikazivanje stvarnosti u zapadnoj književnosti*, Nolit, Beograd, 1968., str. 12-16, kao i stručne uvode i komentare u biblijskim prijevodima i izdanjima.

²⁵ Povijest je u Bibliji središnja nit Božje prisutnosti; pisci je izravno prate te funkcionalno izlažu na više načina. Jednom kao izravnu povijest, ljetopis ili slojeviti midraš, ponekad opet kao pučko pripovijedanje, drugi put kao umjetničku priču, odnosno, kao stvarnost u alegorijskim i prisposodbnim slikama. Ponekad su s njom pomiješane pučke tradicije, mitovi i legende (usp., S. JURIČ, *nav. dj.*).

²⁶ Iako je u proročkim knjigama dosta pripovjednog stila, česte su i poetske strukture.

dimenzija Kristovo poslanje te praktična izgradnja nebeskoga Kraljevstva. Sve je to tako raznoliko, a opet stilski i sadržajno skladno povezano, u funkciji spomenute misije i mesijanskog poslanja.

S tom je i takvom gradom Biblija veoma dinamična i fluentna. Puna je ljudske imanencije i Božje transcendencije. Pod tim je vidom veoma bogata i dojmjljiva. Štoviše, u svojoj je zbiljnosti i slikovitosti, pogotovo u postupcima *modo biblico*, i literarno veoma zanimljiva.²⁷ Radi toga joj ugledni kritičari i književnici kao i bibličari, uzajamno ističu misaonu izvornost i literarnu uspješnost, poetska sredstva i stilsku raznolikost.²⁸

Svjesni tih istih vrijednosti i različitih biblijskih posebnosti, tekstualni analitičari i crkveni dokumenti opravdano upućuju da je svetopisamske tekstove najbolje literarno analizirati i strukturalno tumačiti sukladno tradiciji “stare istočnjačke književnosti”.²⁹

4. Književni rodovi i vrste u Bibliji

Već smo upozorili da su spomenute žanrovske podjele kanonskih knjiga Svetoga pisma više odraz njihove predmetne nego literarne naravi. I razlozi su nam za to poznati. Međutim, ako je Biblija, a jest, i književno djelo, držimo da je uza sve nedorečenosti literarnih klasifikacija i naznačene specifičnosti svetopisamskih knjiga razložno osvijetliti njihove mozaične strukture prema standardima suvremenih kategorizacija, naravno, više akomodativno nego adekvatno.

U tom su se obzorju od davnina tražile i nalazile pojedine jedinice koje su u složenu biblijskom tkivu manje ili više upućivale na stvarne ili,

---

²⁷ Njemački književni analitičar Erich Auerbach, na primjer, u svojim analizama Homerovih i biblijskih tekstova upućuje na stanovite sličnosti, ali i na značajne razlike. Tako primjerice, kad uspoređuje literarne opise Odisejeva ožilja iz Homerove *Odiseje* i Abrahamove spremnosti da žrtvuje Izaka iz *Knjige postanka*, dolazi do zaključka kako Homer u nizu svojih izlaganja, dok spontano širi naracije, ostaje samo na prednjem planu, na određenom fakti i njegovoj prisutnosti, dok biblijske slike i prizori imaju “prednji i stražnji plan”, realnu zbilju i njezinu perspektivu koja se u opisu dubinski otvara prošlosti i budućnosti. Koliko je pri tomu u Homera sve vidljivo i jasno, toliko je u Bibliji slikovito i mistično. Homeru je pri tomu bitno osvjetljenje određenih pojedinosti, Bibliji smisao i svrha poduzetog čina (usp. Erich AUERBACH, *nav. dj.*, str. 9-13, 15-16, 26).

²⁸ E. AUERBACH, *nav. dj.*, str. 12-13; F. PETRÉ, *nav. dj.*, str. 87-90; B. PETRAČ, “Biblija i hrvatska književnost”, u: *Književna smotra*, 26 (1994), 185-196; C. TOMIĆ, *nav. dj.*, str. 325-329; B. DUDA, *nav. dj.*, str. 235; A. KRESINA, *nav. dj.*, str. 267.

²⁹ Usp. *Enchiridion Biblicum*, Romae, 1961., str. 558; *Divino afflante Spiritu; Dei Verbum*.

barem, analogne rodove i vrste. Posebno je to postalo važno posljednjih stoljeća kad su književni oblici (*genera litteraria*), u skladu s tekstualnom kritikom i stručnim analizama, pružali bolje spoznaje o postanku pojedinih djela i o sadržajnim aspektima njihovih stilova i oblika.

Već su početkom 20. st. pojedini bibličari, primjerice J. M. Lagrange i F. von Hummelauer designirali različite stilove i vrste. Von Hummelauer prvi upućuje na basne i parabole, historijski ep i religioznu povijest, pučku predaju i slobodno izlaganje, obiteljsku povijest i proročka pripovijedanja.³⁰

Na tim se pretpostavkama, makar je bilo prigovora, tijekom 20. st. ozbiljno radilo. U tom su svjetlu jasno uočeni: himni, hvalospjevi i tužaljke, kratke priče i meditativne pripovijetke, mitovi, fabule i basne, pisma, poslanice i kronike, slojeviti midraš i povijesna građa, pravni ugovori, oporuke i zakonici.³¹

Sve su te forme važne i znakovite. Literarno i tematski. To naglašuju i crkveni dokumenti kad ističu činjenicu da se u njima, shodno formi i izričaju, otkrivaju osnovne po(r)uke božanske pedagogije.³² Pod tim vidom koncilaska konstitucija *Dei verbum* upućuje na stilsku važnost načina pisanja i sadržajno uvažavanje književnih vrsta. U vezi s tim izriječkom kaže: "Da na vidjelo izade namjera hagiografa, treba se među ostalim obazirati i na 'književne vrste'. Istina se, naime, drugačije i drugačije iznosi i izražava u tekstovima koji su - na različit način - povijesni, ili proročki, ili pjesnički, ili su u drugim vrstama govora. Tumač dalje mora istraživati smisao što ga je hagiograf kanio izraziti i izrazio u određenim okolnostima, prema prilikama svoga vremena i svoje kulture, pomoću književnih vrsta koje su se upotrebljavale u ono vrijeme."³³

Zahvaljujući arheološkom istraživanju, biblijskoj hermeneutici i kritici teksta dosta se na tom području postiglo. Uočene su različite tvorbe i njihove stilske posebnosti, osvijetljen razvojni slijed i povijesna kodificiranja, raščlanjene različite vrijednosti i potvrđeni važni rodovi i vrste.³⁴ S jedne su strane utvrđene izvorne biblijske forme kao i one koje su bliske i(li) istovjetne s modelima starih književnosti, dok su s druge istražene

³⁰ Usp. F. von HUMMELAUER, *Exegetische zur Inspirationsfrage*, Freiburg, 1904.

³¹ Usp. C. TOMIĆ, *nav. dj.*, str. 119-121.

³² Usp. npr. *Divino afflante Spiritu* i saborsku konstituciju *Dei Verbum*.

³³ *Dei Verbum*, 12.

³⁴ Vrlo važnu su ulogu u tomu imali i imaju katolički i protestantski bibličari i papinske enciklike, kao *Providentissimus Deus* Leona XIII. iz 1893. god. i *Divino afflante Spiritu* Pija XII. iz 1943. god. te instrukcije Papinske biblijske komisije u Rimu, posebice *Sancta mater Ecclesia* iz 1964. god. i dogmatska konstitucija *Dei Verbum* Drugog vatikanskog koncila iz 1965. god.

manje jedinice ili dijelovi, značajni za razumijevanje pojedinih stilova i poruka.³⁵

S tog su gledišta mnoge biblijske vrste i podvrste, koje literarni analitičari svojim rječnikom zovu: predajama i legendama, basnama, bajkama i anegdotama, poslovicama i drugim različitim formama...,³⁶ u svom osnovnom tekstu, kako to shvaćaju i izlažu njihovi autori, odraz i svjedočanstvo Božje nazočnosti u ljudskoj povijesnoj zbilji.

Istini za volju, malo je biblijskih knjiga koje se mogu imenovati po literarnoj strukturi.³⁷ Jer, ono što je u europskoj književnosti bilo normalno, primjerice da je drama pisana dramski, lirska pjesma lirski, a roman epski, odnosno novela, pripovijetka ili priča svojim tipičnim postupkom, Biblija, kako rekosmo, o tomu nije vodila računa. U njoj se u drugačijoj retorici i poetici, u slobodnoj tvorbi i jedinstvenoj funkciji susreću različiti rodovi i forme koje su samo analogno bliske suvremenim normativima, i to mahom u nerazrađenim književnim organizacijama, bez čvrstih tipski određenih.

Ipak, prijedemo li na kratki klasifikacijski pregled biblijskog gradiva, lako ćemo uočiti da su književni rodovi jasni i očiti. Štoviše, neki su, posebno epski i lirski, veoma izraziti.³⁸ I dramski je, iako je u biti fragmentaran i kontekstualan, u svojim nabojima i dijaloškim formama dovoljno uočljiv.³⁹ Naprotiv, diskurzivni je sasvim periferan; tek je primjetljiv. Dakako, svi se ti rodovi i njihove vrste najčešće javljaju kontekstual-

³⁵ Uz višestruka arheološka istraživanja i otkrića raznih tekstualnih podataka, za tvorbene su analize i kritičke pristupe literarnim formama vrlo značajni radovi o razvojnim procesima i konkretnim stiliziranjima biblijskih tekstova u percepciji Formgeschichte i Redaktionsgeschichte postavki i metoda (usp. René LATOURELLE, "Vangelo. I. Genere letterario, II. Metodi di analisi", u: *Dizionario di teologia fondamentale*, diretto da René LATOURELLE - Rino FISICHELLA, Cittadella Editrice, Assisi, 1990., str. 1398-1405).

³⁶ Neke od tih formi spominje i profesor Stipe Botica u svezi s njihovim utjecajem na hrvatsku usmenu književnost (usp. S. BOTICA, *Biblija i hrvatska kulturna tradicija*, Zagreb, 1995., str. 28-132).

³⁷ Za to su tipične *Tužaljke*, *Pjesma nad pjesmama*, *Psalmi* i *Ljetopisi*, slijede ih *Knjiga o Ruti*, *o Joni*, *Juditi*, *Tobiji* i *Esteri*, a donekle i o *Jobu*, zatim novozavjetne *Poslanice*, *Evangelja*, *Otkrivenje*.

³⁸ Epski je dominantan. Nalazimo ga u povijesnim te dijelom u proročkim i mudrosnim žanrovima, zatim u *Petoknjižju* i *Poslanicama*. Ima ga u prozno i poetski stiliziranim tekstovima. Lirski rod prevladava u stihovno poetskim strukturama te u manjoj mjeri u nekim drugim, osobito u proročkim i mudrosnim knjigama.

³⁹ Ima ga u Starom i u Novom Zavjetu, u prozi i poeziji u smislu unutarnje dinamike, dramskih dijaloga i stilske napetosti. Dapače i u evanđeljima, na primjer u prikazu Kristove muke, kao i u različitim slikama, videnjima i prijetnjama u *Otkrivenju*. Što se tiče diskurzivna stila, nije istaknut, ali se osjeća u mnogim tekstovima, osobito u govorima, biografijama i putovanjima, primjerice u knjigama o *Tobiji*, *Esteri* i *Djelima apostolskim*, kao i u refleksivno tematskim perikopama mudrosnih knjiga, poglavito u *Siraha*.

no, u miješanim strukturama. Začudno je, dodat ćemo, što se u literaturi ne govori o posebnom apokaliptičkom ili proročkom rodu. U Bibliji je očit. Stilski je i tematski poseban.

Naravno, vrste su u međusobnoj povezanosti i isprepletenosti mnogo složenije od rodova. Premda stilski variraju, ne samo od Staroga do Novoga Zavjeta, već često i od knjige do knjige, u Bibliji se zbog mješovitih modela stare poetike javljaju u kraćim, neformalnim ili zgusnutim stilizacijama. Nije nam nakana, nemoguće je, sve obraditi; samo ćemo se u skladu s tematikom zadržati na važnijim primjerima koji paradigmatički ilustriraju strukturalnu formaciju slojevitog biblijskog tkiva.

4.1. Vrste i podvrste epskih naracija

Epske su formacije najgušće. Brojne su i raznolike. Istini za volju, nema u Bibliji epova i romana, ali su pripovjedačke teme, likovi i poglavlja ponekad između sebe tako povezani da se pojedini nizovi, poglavito povijesno narativnog stila, mogu usporediti s veliki epopejama i romanesknim formacijama.⁴⁰ U vezi s tim ćemo usputno spomenuti da je njemački romanopisac Thomas Mann opširne biblijske naracije o Josipu pravednomu i još opširnije dogodovštine u svezi s njim uspješno presložio u moderni roman,⁴¹ a naš pjesnik Marko Marulić Davidovo kraljevsko poslanje i njegova raznolika povijesna djela presložio u raspjevanu epopeju.⁴²

Glede drugih epskih vrsta, odnosi su ponešto drukčiji. Naime, dok se različite priče, biografije, legende, anegdote i cijele pripovijesti s jedne strane mogu tražiti i u stanovitoj sličnosti naći u pojedinim tekstovima o izraelskom narodu i njegovim junacima,⁴³ s druge se neke cjelovite knjige, konkretno: *Judita*, *Tobija* i *Estera*, naravno, u akomodativnoj prosudbi, mogu smatrati slikovitim pripovijestima ili, u širem smislu, kako ih naziva *Suvremena katolička enciklopedija*,⁴⁴ povijesnim romanima. Mi smo u

⁴⁰ Činjenica je da u biblijskim knjigama ima slojevitih tekstova i slika, na primjer: u *Knjizi Postanka* kad se govori o davnim razdobljima i patrijarsima ili u *Knjizi Izlaska* u svezi s lutanjima i osvajanju obećane zemlje, zatim u raznolikim pričama u *Sucima* i *Kraljevima*, *Ljetopisima* i *Makabejcima*.

⁴¹ *Joseph und seine Brüder - Josip i njegova braća*, 1933.-1942. Složeni je to roman u četiri dijela.

⁴² *Davidias - Davidijada*, s tropološkim tumačenjima Davidova lika i poslanja. Mnogobrojni su primjeri različitih književnih djela u kojima su pojedine biblijske teme, predlošci, događanja ili likovi bili izravni povodi i nadahnuća, a često i važna grada ili motivacije u mnogim djelima starije i novije europske i svjetske literature.

⁴³ Takvi su na primjer: Abraham, Mojsije, Jošua, Samuel, Salomon i neki drugi značajni likovi.

⁴⁴ *The Modern Catholic Encyclopedia*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1964., usp. njezino hrv. izd.: *Suvremena katolička enciklopedija*, str. 93.

tomu nešto oprezniji. No budući da naša klasifikacija ne ide za tipskim nego analognim formama, njihove nam strukture dopuštaju da ih smatramo neformalnim *pripovijestima*.

Još jedna se starozavjetna knjiga, *Ruta*, zbog svoje tematike i strukture u književnim analizama redovito naziva biblijskom *novelom*. Njoj bismo, dakako, u analognu smislu, mogli dodati i simboličnog *Jonu*. Jer, koliko je ta knjiga u biti poučna *parabola*, toliko je i sažeta *novela*.

U bilješci 37. uputili smo još na neke knjige koje su po svojoj naravi ili literarnoj slikovitosti tipski obilježene kao vrste; međutim u daljnjoj se kategorizaciji ne može ići tim putem; nema drugih knjiga koje bi, kao takve, bile imenovane po književnoj strukturi. Stoga ćemo prijeći na mozaičnu analizu i u pojedinim žanrovima potražiti stilski zaokružene dijelove koji predmetno i strukturalno, organizacijski, manje ili više odgovaraju standardnim normama suvremenih klasifikacija, kontekstualnih vrsta i podvrsta.

Premda usporedbe nisu jednoznačne, naš ćemo postupak osvijetliti strukturalnom analizom velikih književnih forma. Lako je to razumjeti kad znamo da suvremene klasifikacije sustavno zastaju na osnovnim oblicima, primjerice na epu ili romanu, i ne spominjući da su i oni u biti satkani od manjih forma i raznolikih dijelova. Drugim riječima, kao što se u Homerovoj *Ilijadi*, Vergilijevoj *Eneidi*, Tolstojevu *Ratu i miru*, Hugoovim *Bijednicima*, Krležinim *Zastavama* ili Budakovu *Ognjištu* nalazi mnogo manjih oblika, kratkih forma i usputnih događanja, različitih priča i anegdota, digresija i sporednih likova s konkretnim storijskim, tako se i u biblijskim tekstovima, u drugoj tematici i poetici, nalaze mnoge manje strukture kao kontekstualne vrste i podvrste.

Zbog toga se književne analize biblijskih tekstova spontano susreću s mješovitim tkivom koje se u dužim ili kraćim formama grana u manje ili veće prizore i strukturalne tvorbe. Jednom su to ljetopisi, kronike i biografije, odnosno propisi i zapovijedi, drugi put anegdote, parabole i usporedbe, dapače, literarnim rječnikom rečeno, slikovite basne i bajke, mitske forme i legende, proroštva i poslanice, molitve, govori i besjede, sve do malih forma, aforističkih refleksija i izreka, pitalica i poslovice.

S tog ćemo motrišta spomenuti jedan od književno poznatih biblijskih modela, priču o Izakovu žrtvovanju (Post 22,1-19). Budući da smo se odlučili za analogne odnose, ona se može promatrati kao dramski prizor, odnosno kratka pripovijetka ili neformalna novela. U svakom slučaju, Izakovo je žrtvovanje svetopisamski veoma značajno i literarno vrlo znakovito. Erich Auerbach ga smatra tipskim primjerom biblijskog stila, pri čemu je, kako kaže, autoru važna povijesna pozadina i religiozna dubina, nutar-

nji odnosi i doživljaji koji cijeloj naraciji daju literarnu osobitost i sadržajnu posebnost.⁴⁵

U Bibliji su česti takvi predmetno i stilski tipizirani tekstovi, književno bi se reklo: slike, priče i događaji, kratke pripovijesti ili dramski prizori, slikovite novele, biografije ili novelete. Kao primjere ističemo: književno ilustrativnu naraciju o Suzani (Dn 13,1-64), po kojoj je Marulić sastavio svoj epilij *Suzana*, zatim realističnu pripovijest o Nabatovu vinogradu (1 Kr 21,1-29) i čudotvorni izvještaj o ozdravljenju Naamana, vojskovođe aramejskoga kralja (2 Kr, 5,1-27), te evanđeosku prisporobu (Lk 15,11-32) o izgubljenom, odnosno, rasipnom ili *razmetnom* sinu.⁴⁶

Nema dvojbe, mnoge se biblijske teme i motivi mogu svrstati u literarnu građu i određene književne oblike; to više što se u vlastitom kontekstu doživljavaju kao posebne jedinice. S obzirom da nas zanimaju strukturalne forme, ovdje ćemo u analognoj tipologiji naznačiti nekoliko biblijskih modela bliskih suvremenim književnim vrstama.

S tog gledišta susrećemo različite formacije i strukture koje se manje ili više približavaju standardnoj klasifikaciji. To su različite *predaje*, *rodoslovlja*, *oporuke*, *usporedbe* i *alegorije* (Post 36,1-43; Iz 30,8-18; Mt 13,1-51; Iv 10,1,16), kratke *biografije* ili *biografske crtice* (posebno upućujemo na Suci 44-49, te na niz povijesnih i proročkih knjiga), *slikovite priče* i *novelete* (kao o Davidu i Golijatu u 1 Kr 17; 18,1-16, Samsonu i Delili u Suci 16, te o mnogim drugim likovima, slikovitom zgodama i događanjima), *izreke* i *poslovice*, *usporedbe* i *anegdote* (usp. npr. Post 19, 23-26; Izl 2,1-10; 1 Kr 3,16-28; 2 Kr 1,3-4; Mk 4,35-39; Iv 8,3-11), poučne *slike* i *prisporobe* (ima ih u mnogim knjigama, posebno u Evanđeljima: Lk 8,4-15; Mk 12,1-11; Mt 22,1-14), *basne*⁴⁷ i *bajke* (npr. u: Suci 6,11-23; 1 Sam 17,1-57; 2 Sam 12-13; 1 Kr 17-18; Dn 14,28-42), štoviše, zastanemo li na literarnom stilu i strukturi, *mitske formacije* i *legende*,⁴⁸ zatim *tužaljke*, *psalmi*, *himni*, *poeme* i *molitve* (ovdje upućujemo samo na: Suci 51,1-12 i Kor 13,1-13, te na: Mudr 9,1-18 i Mt 6,9-13), *zapovijedi* i *blagoslovi*, *opomene* i *kletve* (Izl 20,1-29; Post 48,15-21; Iz 5,8-24), apokaliptička

⁴⁵ E. AUERBACH, *nav. dj.*, str. 11-28.

⁴⁶ Usp. Ivan GUNDULIĆ, *Suze sina razmetnoga*, biblijski epilij.

⁴⁷ Najzanimljivija je Jotamova u kojoj drveće bira kralja (Suci 9,7-16); znakovit je također govor zmije (Post 3), zatim Bileamove magarice (Br 22,21-30) i libanonskog trna (2 Kr 14,9). U nekim se zgodama, kao u Natanovoj slici o Davidovu grijehu (2 Sam 12,1-15) miješaju elementi prisporoba i basna.

⁴⁸ S literarnog gledišta u takve modele ulaze nizovi poglavlja i slika iz *Knjige Postanka*, na primjer slikovite naracije o Kainu i Abelu, Noi i potopu, kuli babilonskoj i nekim drugim zgodama. I neke druge knjige Staroga zavjeta, primjerice *Knjiga Izlaska* ima sličnih stilova i modela.

vidjenja (Dn 8,1-14; Otk 19,1-19) i proroštva,⁴⁹ *dramski priloz i pripovijetke, putopisi* (npr. Tob 4,1-18; 7,1-17; Dj 27,1-44; 28,1-20), *propovijedi i besjede, poetske proze i meditacije...* (usp. Izr 31,10-31 i 1 Kor 13,1-13).

Mnogo je toga što bismo mogli nabrajati. No ono što je s biblijskog i književnog gledišta uzajamno važno i zahtjevno jest pojmovni pristup osnovnom gradivu, u kojemu se susreću ljudska stvarnost i Božja prisutnost s čudotvornim znacima i mističnim događajima.⁵⁰ Kad to biblijski pisci prenesu u literarne forme, ljudskim jezikom na ljudski način, onda se te forme, zbog izravnih Božjih zahvata, čudesnih događanja i neobičnih likova, u književnom rječniku različito shvaćaju i doživljavaju.

Osnovni se problemi javljaju kad su u pitanju narativne stilizacije u literarnom obliku *legendâ, bajkâ, fabulâ, mitova ili pričâ* koje se s književnog stajališta općenito shvaćaju autorski slobodne, mahom nestvarne, kao nešto slikovito, fiktivno i izmišljeno. Bajka se, na primjer, najčešće definira kao kratka prozna vrsta *u kojoj se miješaju stvarni i nestvarni, zbiljski i čudesni događaji i likovi*.⁵¹ U toj se optici navedene forme doživljavaju kao fiktivne, književno izmišljene priče. Zbog toga treba upozoriti da takve biblijske strukture, premda imaju fakturu bajke, mita ili legende, nisu izmišljene fikcije, nego konkretizirane po(r)uke u prisposodnoj slici i literarnoj simbolici.

Činjenica je da se Biblija, uz povijesna i druga realistična izlaganja, rado služi poučnim parabolama, simbolima i slikama u kojima se miješaju elementi različitih forma i sadržaja, u funkciji osnovne poruke i pouke. U toj se stilizaciji, u literarnoj formi, kakva je na primjer Jošua emfaza kad zaustavlja *sunce i mjesec iznad Gibeona* (Još 10,6-15) ili hiperbolična usporedba o Abrahamovu potomstvu, kako će ga Jahve umnožiti poput *praha na zemlji, zvijezda na nebu ili pijeska na obali morskoj* (Post 13,16; 22,17; 32,13) javljaju različite legendarne zgode i mitske fakture,⁵² dapače poučni modeli *s antropomorfnim prizorima* i edukativnim naracijama,⁵³ kojima nije cilj književna fikcija, nego parabolična po(r)uka.

⁴⁹ Iako su poznata u literaturama Srednjeg Istoka, proroštva su i apokaliptička videnja u Bibliji specifična. Dapače, tako su stilski i tematski izražajna da predstavljaju poseban literarni rod.

⁵⁰ Mnogo je toga u Bibliji; usp. npr. Jš 6,1-5; 10,10-15; 2 Kr 2; Tob 11,11-19; Iz 6-9; Dn 3,19-30; 6,17-25; Dj 12,6-10. U svezi s biblijskim odbacivanjem izmišljene bajke, usp. 2 Tim 4,3-4.

⁵¹ Usp. S. ZRINJAN, *nav. dj.*, str. 6; I. PROTUDER, *nav. dj.*, str. 9.

⁵² Usp. Stipe JURIC, *nav. dj.*, od 27. ožujka 1994., str. 45.

⁵³ Vidljivo je to npr. u naracijama o činu stvaranja i raju zemaljskomu (Post 1-3), u Abrahamovu razgovoru s Jahvom o Sodomi i Gomori (Post 18,16-33), ili u poučnoj prisposobi o Joni (Jon 1-4). Međutim, ono što je bitno, nije teško zapaziti da ti stilovi

U takvim je primjerima, kako upućuje koncilna konstitucija,⁵⁴ vrlo važno uočiti književnu vrstu i funkcionalni stil, da se vidi je li naglasak na slikovitom izlaganju ili na refleksivnoj prispodobi - religioznoj po(r)uci u literarnom ruhu.

Poput starozavjetnog religiozno-poučnog tkiva, i Novi je zavjet literarno tkan. Pun je povijesnih slika i ambijentalnih priloga, religioznih *prispodoba*, *besjeda* i *poredaba*, iskustvenih *svjedočenja*, *zapisa* i *anegdota*, čudesnih znakova i događaja, u različitim formama i vrstama. Posebna mu je izvornost i literarna specifičnost u nutarnjoj dinamici i tematskoj funkciji koja memoarsko-mozaičnim slijedom osvjetljuje božansko poslanje i konkretnu poruku glavnoga lika, Isusa iz Nazareta, njegovu biografiju i misiju.

S tog su motrišta, glede književnih oblika, *evanđelja* posebna literarna vrsta. Znakovita su po jedinstvenu prikazivanju Kristove biografije i religiozne poruke.⁵⁵ Uz njih su uočljive i druge, starije književne vrste i podvrste, kao što su *govori* i *molitve*, *prispodobe* i *pouke*, *povijesni izvještaji* i *putopisi*, *poslanice* i *apokaliptička videnja*.

4.2. Lirski i poetski stilovi i vrste

I lirski je rod u Bibliji, u različitim oblicima, obilan i znakovit. U njegovoj ćemo klasifikacijskoj analizi započeti s poetičnim psalmima. Kad je riječ o biblijskoj izvornosti, oni su, uz neke evanđeoske prispodobe i već spominjana proroštva, na prvom mjestu. Ima ih 150. Čitava se jedna knjiga po njima zove. Inspiracijski su religiozni, a tvorbeno originalni. Iako su na granici prozne i stihovne strukture, poetskog su stila i doživljaja.⁵⁶ Bitno ih određuju ritmički distisi, vješto građeni na paralelnim ili

---

sa svojim simboličnim po(r)ukama nadilaze uobičajenu fikciju pučkih predaja i mitskih priča. Dapače, kad se stvari književno analiziraju, i sadržajno shvati da je *Knjiga o Joni* u svojoj mitskoj naraciji poučna parabola, otpadaju rasprave o Joninu boravku u utrobi ribe, kao i prijepori o povijesnoj ulozi i veličini Ninive. Jednako tako kad se uoči stilizacija tekstova o stvaranju svijeta, lako se shvaća da im je osnovna svrha priopćiti istinu da je Bog stvorio svijet, a ne strukovno izlaganje ili obrazlaganje znanstvenog prikaza kako ga je stvorio, kojim poretkom, što sve i kako.

⁵⁴ *Dei Verbum*, 12.

⁵⁵ O evanđeljima kao vrsti i stilu poslanica sv. Pavla usp. M. VIDOVIĆ, *Pavlovski spisi*, Crkva u svijetu, Split, 2007., str. 9-20.

⁵⁶ Ima teoretičara književnosti koji smatraju da je biblijski verset stara forma slobodnog stiha (usp. D. ŠIMUNDŽA, "Lica i naličja Janka Polića Kamova", u: D. ŠIMUNDŽA, *Bog u djelima hrvatskih pisaca. Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, svezak prvi, MH, Zagreb, 2004., str. 304).

antitetičkim postavama. Promatramo li ih kao cjelinu, vidjet ćemo da su ponešto i različiti. S tog se gledišta, u smislu vrsta i podvrsta, dijele na nekoliko razreda ili skupina. Redovito se spominju himnički ili hvalidbeni, prosni ili molitveni, tužbalički i zahvalni, odnosno pokornički, liturgijski, hodočasnički, poučni i proročki.⁵⁷

Od psalama je poetski još poznatija i kompozicijski istaknutija glasovita *Pjesma nad pjesmama*. Po naravi je religiozno-simbolična *dramska recitacija*, odnosno, u svatovsko-zaručničkoj interpretaciji konkretističke motivike i formalističke tvorbe, emocionalno-ljubavna *zbirka*, što se s literarnog gledišta često ističe, u čijoj je zbiljnosti i slikovitosti stara židovska interpretacija doživjela alegorijsku ljubav između Jahve i izabranog naroda, a kršćanska, uz to, i ljubav između Krista i Crkve. Literarno joj je znakovita dijaloška tvorba u poetskim slikama i lepršavim zanosima između razdragane zaručnice i zaljubljenog zaručnika, praćenih korskim sekvencama raspjevanih djevojaka. U tom je stilu, prihvatili se kao jedinstvena *poema*, izrazito *dramska kantata*; shvatili se, međutim, kao kolajna od pet pjesama, onda je, slobodnije rečeno, znakovit *ljuveni kanconijer* ili, običnije, emotivna zbirka od pet dijaloški sročeni *kancona*.

Uz psalme se, u sličnoj gradnji njihovih poetskih verseta ili, kako se koji put kaže, najstarijoj vrsti slobodnog stiha, javljaju biblijski *himni*, *poeme* i *hvalospjevi*. Ima ih u različitim knjigama Staroga i Novoga Zavjeta.⁵⁸ Na istom su principu građene, gotovo u istoj psalmističkoj formi, ali u drugačijem tonu i raspoloženju, i biblijske tužaljke.⁵⁹ Akordi su im elegični, a motivi i sadržaji različiti. Poetski su im, po gradnji u versetima i stilskim suodnosima, dosta slične poneke starozavjetne *besjede*, *blagoslovi* i *molitve*.⁶⁰

Osim *tužaljki*, *psalama* i *hvalospjeva*, *emotivne lirike* i *poetskih zahvalnica*, *blagoslova* i *molitava*, refleksivnih *meditacija* te odgojnih *poticaja* i *egzempla*, u Bibliji su u proznim i poetskim stilovima vrlo gusta i biblijska *proroštva*. Šesnaest knjiga pripada njihovom žanru. U različitim oblicima i nadahnućima duhovnih i moralnih tema i poruka, izvorno bib-

⁵⁷ U biblijskim se izdanjima na početku pojedinog psalma redovito označava njegov osnovni tip.

⁵⁸ Usp. na pr. Dn 3,26-45,51-90; Lk 1, 46-56, 67-79. Ovdje bismo u svezi s tim vrstama, zbog njihove literarne tvorbe i poetske ljepote, posebno istaknuli *Mojsijevu pjesmu* (Pnz 32,1-43) i *Deborin i Barakov pobjednički hvalospjev Jahvi* (Suci 4,1-31).

⁵⁹ Ima ih u više knjiga, poglavito u proroka, no najizražajnije su u biblijskoj knjizi *Tužaljke*.

⁶⁰ Kao primjere ovdje navodimo Jobitovu i Sarinu molitvu u Tob, 3,1-6; 11-15; istodobno upućujemo na neke besjede i dijaloge u *Jobu*.

lijskih i mesijanskih (usp. Jer, 23,1-7; Iz 11,1-9; 42,1-9; 53,1-7), povijesnih i eshatoloških, u stilu poticaja ili *prijekora*, odnosno različitih opozicijskih *prenja*, poglavito u svezi s napuštanjem izraelskog saveza s Bogom i povremenog priklanjanja poganskom idolopoklonstvu.

I u mudrosnim su, kao i u nekim drugim žanrovima, česti poetski stilovi. Uz uvodne *proslove* i jezgrovite *misli*, *pouke* i *opomene*, nalik na kratke refleksivne *crstice*, ima dosta poetičnih *razmišljanja* i *himničkih sastava*, pa i o čudesima Božje prirode: *o suncu*, *mjesecu* i *zvijezdama*.⁶¹ Uz to su, u različitim knjigama, česti izričaji malih forma: *prispodobna* (npr. Ez 15,1-8; 17,1-10), *poredaba* (usp. Ez 31,1-9; 32,1-8; Lk 13,18-19; Mt 13,33; 44-47), *alegorija* (usp. npr. Iz 5,1-7, Hoš 2,4-25; Iv 15,1-11) u lirskim i poetskim nadahnućima.

Iako se neka poglavlja u knjigama Staroga Zavjeta, dakako u širem smislu, mogu označiti nacionalno-religioznim *epopejama*, malo je u njima izravna poetičnog ili književnog gradiva. Unatoč tomu, često se u različitim formama miješaju lirski i epski stilovi i doživljaji, tako da se pojedini segmenti spontano približavaju modelima uobičajenih *balada*, *tužaljki*, literarnih *prenja* ili dužih *poema*.⁶²

Promatramo li spomenute vrste i podvrste s tematskih gledišta, vidjet ćemo kako su stilski i predmetno posvećene religioznoj, moralističkoj, refleksivnoj, rodoljubnoj, proročkoj, molitvenoj i poučnoj tematici.

4.3. Kratki pregled dramskih i diskurzivnih vrsta

Prelazeći na dramski rod, odnosno na njegove vrste i podvrste, lako ćemo zapaziti da se dramski naglasci i oblici često pojavljuju, ali da nema jasnih primjera u smislu formalne drame ili drugih cjelovitih scenskih forma. Najčešće se radi o miješanu tkivu, u kojemu se, uz dramske, ponekad, u pojedinim knjigama, javljaju i *komični*, odnosno, *satirični* i *tragični fragmenti*⁶³ - u obliku sudbenih tema i životnih prijetnja, dubinskih nemira, *tužba* i *jadikovka*, *sukoba*, *osporavanja*, *blagoslova*, *kletava* i *prijepora*.⁶⁴

⁶¹ Sve su mudrosne knjige u tomu bogate. Glede himničkih sastava usp. Sir 42,15-25; 43,1-33.

⁶² U potanjim bi se književnim analizama različitih knjiga u proročkim i mudrosnim žanrovima, pa i u povijesnim, moglo naći dosta tih fluidnih ili, kako rekosmo, analognih vrsta i podvrsta.

⁶³ Mnogo je dramskih scena. U nastavku ćemo neke naznačiti, dok su oblici drugih scenskih vrsta rijetki. Kao primjer komična tkiva usp. 1 Kr 18,26-29; satirična 2 Kr 14,8-10; tragična 1 Sam 4,1-10.

⁶⁴ Usp. na primjer dinamične rasprave, besjede i suprotstavljena gledišta u *Jobu*.

Ukratko, uz spomenutu *Pjesmu nad pjesmama*, koju smo predstavili kao *dramsku recitaciju* ili *kantatu*, u pojedinim su poglavljima i čitavim djelima veoma česti izrazito *dramski* naglasci i doživljaji,⁶⁵ najčešće u vidu *razgovora* i *rasprava*, reljefnih scena i dinamičnih *dijaloga*,⁶⁶ *proročkih* opomena i *sudbenih* svjedočanstava,⁶⁷ ratnih *dogadanja* i vjerskih *izvještaja*,⁶⁸ odnosno *dramski motiviranih radnja i prizora*.⁶⁹

Konačno, prihvatimo li klasifikacijske suodnose biblijskih vrsta i rodova u analognim korelacijama sa suvremenim formama, moguće je govoriti i o diskurzivnim sastavima u Bibliji. Kad to kažemo, mislimo na manje tekstualne *jediniče* koje u sebi nose različite misli i pouke, biografske priloge i publicističke prikaze, slikovite putopise i konkretne podatke, crtice i meditacije.⁷⁰

Zaključak

Biblija je stilski i sadržajno specifična, tekstualno slojevita i literarno difuzna. Po naravi pripada religiozno didaktičkom načinu pisanja te najvećim dijelom stilskim strukturama starog semitskog tkanja i izražavanja. Suodnosi su, stoga, komparacije i analogije, između biblijskih i današnjih literarnih oblika po mnogočemu kompleksni, istodobno bliski i raznoliki. Ima među njima stvarne sličnosti, ali i ozbiljne različitosti. Pa ipak, koliko god su biblijske predmetne građe i stilske tvorbe po svojoj naravi specifične, promatramo li ih s književnih gledišta, nije teško vidjeti kako se i u njima reflektiraju poznati rodovi i uobičajene vrste kao i u drugim starim i novim literaturama.

---

⁶⁵ Uz različite zgode s dramskim nabojima u Starom Zavjetu, u Novomu su znakoviti dramski stilizirani tekstovi Isusove muke u sva četiri Evandelja (Mt 26-27; Mk 14-15; Lk 22-23; Iv 18-19).

⁶⁶ Nalazimo ih u svim žanrovima i u mnogim knjigama. Ovdje ćemo upozoriti samo na neke: Izl 32-34; Jš 24,14-24; Dj 2,14-36; 7,1-51; 26,1-23.

⁶⁷ Usp. Dn 3,1-30; 6,2-29; Dj 18,12-17. U nekim je knjigama dosta dramskih razgovora i s Bogom.

⁶⁸ Usp. na primjer različite dramatične događaje u nekoliko poglavlja u *Knjizi Sudaca*, 6-16.

⁶⁹ Mnogo je dramskih perikopa i poglavlja (usp. Post 4,2-16; 22,1-19); dapače, čitava su djela dramatički koncipirana i pisana, na primjer *Job*, *Judita*, *Otkrivenje*.

⁷⁰ Kad je riječ o diskurzivnim priložima, izravno ćemo uputiti na *Siraha*, u kojega ima pouka i savjeta, kratkih biografija i zanimljivih refleksija o Bogu i čovjeku, ljudskoj naravi i životnim kušnjama, posebno o slabosti, sreći i kreposti. I u novozavjetnim knjigama ima takvih priloga, putovanja i konkretnih informacija. Jednako se tako u Starom i Novom Zavjetu susreću stilovi i oblici publicističkoga žanra.

Istini za volju, malo je biblijskih knjiga koje se, prema uobičajenim književnim načelima, u razložitoj klasifikaciji, mogu svrstati u određenu literarnu vrstu. Zbog toga se, kako je rečeno, biblijski tekstovi redovito dijele na svoje osnovne skupine ili žanrove. Međutim, u svim se tim skupinama, a mahom i u pojedinim knjigama, dakako, u širem kontekstu, olako uočavaju pojedini dijelovi ili manji literarni oblici koji spontano odražavaju svoja tipska i u određenoj mjeri standardna klasifikacijska obilježja.

LITERARY GENRES WITHIN THE BIBLE

Summary

From the point of view of literature, the Bible is a collection of different texts written over the period of 14 centuries. All the texts in the Bible are related to the religious and didactic topics. Although the texts are stylized, the authors didn't pay attention to the harmony of styles and genres. Moreover, certain books were transferred from the oral tradition into the written form. The texts are structured in different ways - from those characterized by dialectal expressions and the simplicity of form to those written following all the rules of a literary genre. Analyzing the texts from the point of view of the literary classification, which was often changing through history, one needs to look for certain forms and analogies and identify the examples of certain genres in the mixed-genre texts. Taking into account different criteria and perceptions of various cultures and periods, the paper clearly identifies the main genres and subgenres, more so in the texts written in the biblical, didactic style than in the whole text of a particular book.